

článok bol uverejnený vo štvrťročníku Beňušan č. 2/2019

Z histórie Beňuša 4 – Založenie drevorubačskej osady

V predchádzajúcich dvoch článkoch sme spomenuli, ako uhorský štát do svojho priameho vlastníctva prevzal (v roku 1546) dovtedy súkromné banské prevádzky v stredoslovenskej banskej oblasti a s nimi súvisiacu ťažbu dreva a ako kráľovskí komisári pochôdzkami zistil stav lesov na Pohroní (v roku 1563). Z opisu lesov jednoznačne vyplýva, že pri pochôdzkach bol zistený neutešený stav lesov, ktoré ťažiarci často drancovali, ale už sa nestarali o ich ďalší osud. Rovnako tak boli lesy poškodzované aj pastvou oviec a dobytky, ktorú sa aj napriek viacerým zákazom (listiny uhorských kráľov z rokov 1567, 1573, 1585, 1612 a aj neskôr) nepodarilo výraznejšie obmedziť. Ako vidieť z opakujúcich sa zákazov, pastva v lesoch stále prebiehala, čím sťažovala aj ďalšiu obnovu lesov.

Po oboznámení sa so stavom lesov začal štát organizovať lesné hospodárenie na Pohroní tak, aby zabezpečil trvalý prísun tak potrebného dreva do baní a hút. Keď v roku 1580 prevzal štát do vlastnej správy aj hutnícky podnik v neďalekom Hronci, množstvo dreva potrebného pre prevádzku baní a hút ešte viac vzrástlo.

V roku 1580 boli ustanovení viacerí uhliarski a drevárski majstri, ktorí pre potreby hút pálili drevené uhlie a ťažili drevo. Medzi nimi sa spomína aj istý Filip Litschgo, ale bez uvedenia miesta, kde pôsobil. Je možné, že to bol predok všetkých Ličkovcov, nič viac však o ňom zatiaľ nevieme.

Drevárski a uhliarski majstri začali byť častejšie kontrolovaní, nemohli si sami vyberať rúbaniská, čo ich zrejme postupne viedlo k usadlejšiemu spôsobu života. Ak doteraz sa po lesoch pohybovali voľnejšie, nemali potrebu usadzovať sa na jednom mieste na dlhšie obdobie. Rovnako bolo čoraz náročnejšie aj pre drevorubačov dochádzať do vzdialených lokalít k miestam ťažby. V tomto období (koncom 17. storočia) sa teda začali usadzovať a zakladať stálejšie usadlosti, ktoré sa stali základom budúcich drevorubačských osád priamo v blízkosti ich pracovísk. Za ich vznikom zrejme stáli práve drevárski majstri. Pomenovanie väčšina bielohandeľských osád zrejme prevzala od svojich zakladateľov. Tak môžeme predpokladať, že Filipovo založil nejaký Filip, Gašparovo Gašpar, Pôbišovo predok Pôbišovcov a Srnkovo predok Srnkovcov. Osada Braväcovo zrejme získala svoje pomenovanie po močaristom území, v ktorom žili bravy – diviaky. Osada Podholie má meno zrejme od jej lokalizácie pod Beňušskou hoľou a jej obyvatelia začali neskôr používať aj priezvisko Podhoľský. Je však možný aj opačný prípad, že obyvatelia získali svoje mená od pomenovania osád, teda, že prvých obyvateľov Pôbišova začali nazývať Pôbiš podľa mena osady. Ale to predbiehame, zatiaľ sa v histórii objavujú len staršie pomenovania Beňuš a Bacúch.

Významným dátumom pre Biele handle je 11. jún 1607. V tento deň cisár a uhorský a český kráľ Rudolf II. (je to ten „čudácky“ cisár z filmov Cisárov pekár a Pekárov cisár) vydal inštrukcie (príkazy) pre novovzniknutú pozíciu lesného šafára (správcu lesov), v ktorej sa prvý krát presne lokalizujú drevorubačské osady v okolí Brezna. Tento lesný šafár mal kontrolovať hospodárenie štyroch drevorubačských

majstrov, ktorí pôsobili v štyroch drevárskych obvodoch, nazvaných „holtz-handlungen“, podľa ktorých vzniklo pomenovanie osád „handle“ a ich obyvateľov „handelci“. Tieto obvody ležali v Beňuši (Benusch), Čiernom Hronci (Schwartz Rohnitz – dnešný Čierny Balog), v údolí Kamenistého potoka (Steinwasser – táto osada zrejme nemala dlhé trvanie) a v Osrbli (Zernpach). Keďže počet lesných robotníkov bol nedostatočný, nové posily sa mali získať povolaním „Nemcov a iných dobrých robotníkov“. Títo robotníci boli usadení na vhodných miestach, kde zakladali drevorubačské osady. Ich pracovnou povinnosťou bola ťažba dreva a jeho doprava dolu Hronom k záchytným miestam tzv. hrabliam. Drevorubači pracovali pre banskú komoru a vytvorili osobitnú skupinu robotníkov - tzv. stálych lesných robotníkov (osadníkov) žijúcich v lesníckych osadách.

Za lesného šafára bol ustanovený Matúš Markuš. Mal sídliť v Brezne, s čím však malo mesto problém. Ustúpilo až potom, keď bolo určené, že šafár bude znášať rovnaké mestské ťarchy (zrejme dane a poplatky) tak ako ostaní mešťania.

Drevársky obvod viedol drevársky majster, ktorý býval v erárnej budove v centrálnej časti osady. V budove býval aj sklad zásob pre drevorubačov. Robotníci totiž okrem peňazí dostávali časť mzdy aj v inej forme – drevo na postavenie domčeka a na kúrenie, určitú výmeru pôdy na obrábanie, železo na pracovné nástroje a aj niektoré potraviny. Tieto veci boli uskladnené a robotníkom vydávané práve v tejto budove. Z jej využitia vzniklo zrejme aj jej pomenovanie „Kráť“, po nemecky obchod. Bývalá centrálna osada na Čiernom Hrone sa ešte aj dnes volá Kráť. Na Bielom Hrone sa ešte v 19. storočí pre centrálnu osadu používalo oficiálne pomenovanie „Benusch Kram Orthandlung“, z čoho do dnešných čias ostalo len pomenovanie obce Beňuš.

**8.) Ueber sein ganze Amptsbehandlung solle Er was
nit allein bey denen Bier holtz handlungen, als am
Benusch, Schwarz Ronitz, Steinwasser vnnb Zernpach,
sonnder auch auff Triffen, Item an beeden, als ober vnnb**

Text inštrukcií z roku 1607, v ktorých sa spomína drevorubačský obvod Beňuš

Tieto inštrukcie z roku 1607 sa stali v podstate zakladajúcou listinou organizovaného hospodárenia v horehronských lesoch a druhou „krstnou listinou“ Beňuša, teraz už ako čisto drevorubačskej osady. Keďže v opise lesov z roku 1563 sa trvalé drevorubačské osídlenie na Bielom Hrone ešte nespomína a v roku 1607 sa tu už ustanovuje drevársky majster, drevorubačská osada na Beňuši musela vzniknúť niekedy medzi týmito rokmi. Toto osídlenie už pretrvalo až do dnešných čias.

Aj keď lesy, v ktorých sa ťažilo drevo a kde vznikli aj drevorubačské osady, patrili mestu Breznu, uhorskí králi stanovili, že lesy banských miest (vrátane Brezna) boli rezervované (vyhradené) pre ťažbu dreva pre banské účely. Je zaujímavé, že vyššie v údolí Hrona (za Bacúchom) drevorubačské osady nevznikli. Zrejme to bolo

spôsobené už priveľkou vzdialenosťou od banských prevádzok v okolí Banskej Bystrice. Druhou možnosťou je, že práve údoliami Bacúškeho a zrejme Petrikovského potoka viedla hranica medzi breznianskym chotárom a panstvom hradu Muráň a zároveň hranica medzi Zvolenskou župou a Gemerskou župou. Od Polomky po Telgárt ležalo tzv. Gemerské Horehronie, ktoré malo odlišný historický vývoj a prevahu tam malo valašské (pastierske) osídlenie.

Braňo Faško od Kristiánov

Literatúra:

Buzalka, Štefan: Správa komorských lesov v stredoslovenskej banskej oblasti do roku 1871, in: Zborník lesníckeho, drevárskeho a poľovníckeho múzea č. 7, vydalo Vydavateľstvo Osveta, n. p. Martin, 1973

Binder, Róbert: Osadníci na Horehroní, vydalo Stredoslovenské vydavateľstvo v B. Bystrici, 1962

Schmidt, Franz Anton: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze, 4. diel, roky 1607 – 1655, Viedeň, 1835, prístupné na www.books.google.sk (aj foto)